

Liselerde Verilen Askerlik Derslerinin Tarihçesi

Nihat Aycan^{1,*}, M. Şinasi Uzunlar², Şule Aycan³

¹Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Muğla, Türkiye

²Celal Bayar Üniversitesi Turgutlu MYO, Manisa, Türkiye

³Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Emekli Öğretim Üyesi, Muğla, Türkiye

*nihataycan@mu.edu.tr

ÖZET

Eğitim sisteminde yapılan düzenlemeler, programlara yansıtıldığı ölçüde anlam kazanır. Eğitim programları ulaşılabilecek amaçları (hedefleri), bu amaçlara ulaşabilmek için seçilecek ve belli ilkelere göre düzenlenecek içeriği, uygulanacak yöntemleri, destekleyici araç-gereçleri, amaçlara ne kadar ulaşılabildiğini gösteren değerlendirme ölçütlerini kapsamaktadır. Türkiye’de Cumhuriyet’in ilanıyla beraber 1924 yılında çıkarılan Tevhidi Tedrisat Kanunu ile tüm öğretim kurumları Millî Eğitim Bakanlığı bünyesi altında toplanmış ve okul programları üzerinde kapsamlı değişiklikler yapılmıştır. 1945 yılından sonra dünyayı saran ekonomik büyüme ve kalkınma sürecinde eğitim, bu sürecin önemli bir etkeni olarak görülmeye başlanmıştır. Bir yanda savaşın en ağır şekilde yıktığı Avrupa ve Japonya’nın kısa bir sürede hızlı bir büyüme ivmesini yakalamasının, öte yanda ise bağımsızlığını yeni kazanmış ulusların bir türlü kalkınamamalarının altında yatan etkenin eğitim ya da eğitilmiş insan gücü olduğuna ilişkin düşünce, geniş bir kesim tarafından savunulmuştur. Bu düşünceler müfredat programlarına yansımıştır. Türkiye’de 1926 yılından itibaren ortaokul ve liselerde verilen Askerlik Derslerinin verilmiş amaçlarını ve dersin işlenişini açıklamayı amaçlayan bu çalışmanın problem cümlesi; "1926-2012 zaman diliminde ülkemizde önceleri Askerlik Dersi, daha sonra Milli Güvenlik Dersi olarak verilen dersler, müfredat programlarında nasıl yer almıştır" şeklindedir. Bu çalışma, betimsel tarama modelinde nitel bir araştırma olup, verilerin toplanması, doküman incelemesi yönteminin aşamaları izlenerek gerçekleştirilmiştir. Doküman incelemesi; araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsayan bir araştırma çeşidi olup, nitel araştırmalarda tek başına veri toplama yöntemi olarak kullanılabilirdiği gibi diğer veri toplama yöntemleriyle birlikte de kullanılabilir. Çalışmada ayrıca yazarların annelerinin anılarından da yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Lise Müfredatı, Askerlik Dersi, Milli Güvenlik Dersi.

History of Military Lessons in High Schools

ABSTRACT

Regulations committed at education system, gain meaning on reflected quantity to programs. Education programs contain attained purposes, to be held content according to definite principles for access to the purposes, apply to methods, supportive equipments, valuation criteria about self-determination. The Law on Unification of Education introduced in 1924 after proclamation of Republic in Turkey. Thus, whole education institutions fell under Ministry of National Education and made comprehensive changes on school programs. After 1945 year, in economic growth and development process, education came to insight as an important factor of this process. Ruined in war Europe and Japan became development and opinion about progress is trained work force were supported by a large section of community. These considerations reflected to curriculums. Aim of this study is explanation of purpose and teaching of Military Lessons given secondary and high schools from 1926 in Turkey. Problem statement of the research is "how did take part Military and National Security Lessons in curriculums at 1926-2012 period in our country?" The study is a qualitative research in descriptive survey model and data collection realized by document review. Document review is a kind of research contain analysing written materials include knowledge about fact or facts targeted research and, it can be use as data collection method in qualitative research solitary or together other methods. In the study also was benefited from memories of writer's mother.

Keywords: High School Curriculum, Military Lesson, National Security Lesson.

GİRİŞ

Eğitim sisteminde yapılan düzenlemeler, programlara yansıtıldığı ölçüde anlam kazanır. Eğitim programları ulaşılabilecek amaçları (hedefleri), bu amaçlara ulaşabilmek için seçilecek ve belli ilkelere göre düzenlenecek içeriği, uygulanacak yöntemleri, destekleyici araç-gereçleri, amaçlara ne kadar ulaşılabildiğini gösteren değerlendirme ölçütlerini kapsamaktadır. Türkiye’de Cumhuriyet’in ilanı ile beraber 1924 yılında çıkarılan Tevhidi Tedrisat Kanunu ile tüm öğretim kurumları Millî Eğitim Bakanlığı bünyesi altında toplanmış ve okul programları üzerinde kapsamlı değişiklikler yapılmıştır. Eğitim programlarındaki değişikliklerin özünü laiklik, batıya dönüş ve müspet ilimler oluşturmuştur. Eğitim sistemimizde uzun süre dersler ve konular listesi anlamında kullanılan “Müfredat Programı” anlayışı 1950’li yıllardan sonra yerini “Eğitim Programı” anlayışına bırakmıştır.

1945 yılından sonra dünyayı saran ekonomik büyüme ve kalkınma sürecinde eğitim, bu sürecin önemli bir etkeni olarak görülmeye başlanmıştır. Bir yanda savaşın en ağır şekilde yıktığı Avrupa ve Japonya’nın kısa bir sürede hızlı bir büyüme ivmesini yakalamasının, öte yanda ise bağımsızlığını yeni kazanmış ulusların bir türlü kalkınmamalarının altında yatan etkenin eğitim ya da eğitilmiş insan gücü olduğuna ilişkin düşünce, geniş bir kesim tarafından savunulmuştur. Bu düşünceler müfredat programlarına yansımıştır.

1922 Lise Müfredat Programı

Osmanlı döneminden beri çeşitli değişimlere uğrayarak gelen ortaöğretim programı, Millî Mücadele yıllarında Ankara hükümetince iki defa değiştirilmek istenmiştir. Millî bir eğitim sistemi oluşturma çalışmalarının ilk yasal dayanağını 15-21 Temmuz 1921 tarihleri arasında Ankara’da toplanan Maarif Kongresi’nde alınan kararlar oluşturmuştur.

1924 Lise Müfredat Programı

Cumhuriyet döneminin ilk lise programı olan 1924 müfredat programında, tarih dersi üzerinde durulmuş, tarih dersi programından saltanatla ilgili kısımlar çıkarılarak, Kurtuluş Savaşı’nın tarihi, Türkiye Devleti’nin kuruluşu, Sevr ve Lozan antlaşmaları, Cumhuriyetin ilanı, Hilafetin kaldırılması gibi konular eklenmiştir.

1927 Lise Müfredat Programı

Bu program üç yıl uygulandıktan sonra yapılan incelemeler sonucunda edebiyat tarihi, tarih, coğrafya, riyaziye (matematik) programlarında değişiklik yapılmasına gidilmiştir.

1928 yılında Latin kökenine dayanan yeni Türk harflerinin kabul edilmesinden sonra 1929-1930 öğretim yılından itibaren, lise müfredat programından Arapça ve Farsça dersleri çıkarılmıştır. Harf İnkılabından sonra, genellikle Türkçe ders programında değişiklik yapılmış ve 31 Ekim 1929 tarihinde “Orta Mektepler ve Lise Türkçe Müfredatı” adı altında bir program yürürlüğe konmuştur.

4.10.1926’da Başbakanlık, Millî Eğitim Bakanlığı’na 6/3832 sayılı bir yazı ile “Erkek Lise Sınıflarıyla Erkek Muallim Mekteplerinin Son İki Sınıflarında İcra Olunacak Askerî ve Tedrisat Talimleri Hakkında Talimatname”nin uygulanmasını istemiş ve ek olarak Bakanlar Kurulunun 22 Eylül 1926 tarihli kararname suretini göndermiştir. Askerî Tedrisat dersi, (1927) programında gösterilmediği halde, 1927-1928 öğretim yılından itibaren programa konmuştur. Askerlik Tedrisat dersi için iki kitap hazırlanmış ve bu dersin zabitanlar tarafından erkek öğrencilere gösterilmesi kararı alınmıştır. Bu ders 1956 yılına kadar programlarda yer almıştır.

1931 Lise Müfredat Programı

1931 yılında Lise Müfredat programında bazı dersler, bir ders adı altında birleştirilmiştir. Nebati ve hayvanî fizyoloji ile arziyat dersleri, “tabiîye” dersi adı altında, müsellesat, cebir, hendese, nazari hesap, mihanik ve kozmografya dersleri ise “riyaziye” adı altında toplanmıştır. İkinci bir yabancı dille, askerlik dersi, serbest zaman ve yurt bilgisi programda ilk defa yer almıştır.

1934 yılında parça parça çıkmış olan lise müfredat programları birleştirilmiş, 1935 yılında her ders için ayrı ayrı program kılavuzları yapılmıştır. 1935-1936 öğretim yılında daha önce hazırlanan cebir, fizik ve kimya program kılavuzları değiştirilmiştir. Ayrıca 1937 yılında lise programına kız öğrencilere yönelik de bir saat askerlik dersi konmuştur.

1952 Lise Programı

1949 yılında “Dördüncü Millî Eğitim Şûrası”nda uzun tartışmalar sonucunda liselerin dört yıla çıkarılması kararı alınmış ancak bu karar, 1952 yılında uygulamaya konabilmiştir. 1952-1955 yılları arasında uygulanan bu dört yıllık lise programında, şubelerin ayırımı dördüncü sınıfta yapılmaya başlanmıştır.

Liselerin öğretim sürelerinin dört yıldan üç yıla indirilmesiyle 1956 yılında yeniden bir program hazırlanmıştır. Böylece, fen ve edebiyat şubelerinin ayırımı, tekrar son sınıf olan üçüncü sınıfa alınmıştır.

1957 Lise Programı

1956 Programı bir yıl uygulandıktan sonra, 1957 yılında yeniden ele alınmıştır. Bu programda önemli bir değişiklik, liselerde 1952 yılına kadar üçüncü sınıfta, 1952-1956 yılları arasında dördüncü sınıfta ayrılan fen ve edebiyat şubeleri, 1956 yılından itibaren ikinci sınıftan ayrılmaya başlanmasıdır. Bu programda askerlik dersinin adı “milli savunma” olarak değiştirilmiş ve programa din dersi seçmeli ders olarak konmuştur (Ünal ve Ünal, 2010).

PROBLEM DURUMU

Türkiye’de 1926 yılından itibaren ortaokul ve liselerdeki Askerlik Derslerinin verilmiş amaçlarını ve dersin işlenişini açıklamayı amaçlayan bu çalışmanın problem cümlesi; "1926-2012 zaman diliminde ülkemizde önceleri Askerlik Dersi, daha sonra Milli Güvenlik Dersi olarak verilen dersler, müfredat programlarında nasıl yer almıştır" şeklindedir.

YÖNTEM

Bu çalışma, betimsel tarama modelinde nitel bir araştırmadır. Çalışmada verilerin toplanması, doküman incelemesi yönteminin aşamaları izlenerek gerçekleştirilmiştir. Doküman incelemesi; araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsayan bir araştırma çeşidi olup, nitel araştırmalarda tek başına veri toplama yöntemi olarak kullanılabilir gibi diğer veri toplama yöntemleriyle birlikte de kullanılabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Çalışmada ayrıca yazarların annelerinin anılarından da yararlanılmıştır.

BULGULAR

1930’larda kısa askerlik süresinin, savaş sanatı ile ilgili en gerekli bilgilerin kazandırılması için yetersiz olduğu düşüncesinden hareketle, farklı yaş gruplarından kadın ve erkekleri temel askerlik bilgileri konusunda eğitecek yeni bir yapılanmaya gidilmiştir. 1926 yılında itibaren, askerlik dersleri liseler ve öğretmen okullarının son iki sınıfında uygulanmaya başlanmış ve ders bitiminde öğrenciler silah kullanmayı öğretmeyi de hedefleyen, izci kamplarını andıran 15 günlük kamplara gönderilmişlerdir. 1930’ların ortalarından itibaren ise askerlik dersleri okullarda yaygınlaşmaya başlamıştır. Öte yandan tüm bunlar askeri yönelim taşıyan fiziki kültür faaliyetleriyle desteklenmiştir. Nitekim 1938’de kabul edilen Beden Terbiyesi Kanunu çerçevesinde “Beden Terbiyesi Mükellefiyeti” adı altındaki yeni bir uygulama, başta gençler olmak üzere tüm halka temel askerlik becerilerini kazandırmak ve onları ülke savunmasına hazırlamak amacıyla başlatılır. Bu uygulamayı ülke çapında yönlendiren Tümgeneral Cemil Tahir Taner’dir (Yarar, 2014).

İlk kez 1926 yılında ortaöğretim programlarına giren ve 2012 yılına kadar farklı isimler altında (Askerliğe Hazırlık dersleri, Milli Güvenlik dersleri, Milli Savunma dersleri) verilen bu dersler, özellikle hedef kitlesi olan gençlerin militarize edilmesi konusunda önemli bir zemin oluşturmuştur.

Erken Cumhuriyet döneminde, gençlerin askeri eğitimi iki temel faktörün etkisi altındaydı. Bunlardan ilki, iki dünya savaşı arasındaki dönemdeki atmosferin ve Avrupa’da otoriter/ totaliter devletlerin etkisidir. Bu yıllarda Avrupa’da başta İtalya’daki *Ballila* teşkilatı ve Nazi Almanyası’ndaki *Hitlerjugend* (Hitler Gençliği) olmak üzere, pek çok devlet paramiliter gençlik teşkilatları oluşturmuş ve gençlerin askeri eğitimine hız vermişti. Bir diğer önemli faktör ise, Cumhuriyet’in kurulma sürecinde devletin gençliğe biçtiği roldür. Bu dönemde, topyekûn savaş düşüncesinin de etkisiyle, potansiyel bir savaş tehlikesi karşısında gençlerin eğitim aracılığıyla askerlik bilgileriyle erkenden tanışması istenmiştir. Ayrıca daha da genel bir hedefle, askerlik eğitimi yoluyla disiplinli, itaatkâr, yurtsever gençler yetiştirilmesi amaçlanmaktaydı.

Cumhuriyet döneminde, okullarda verilecek askeri bir eğitimin daha fazla genç üzerinde etkili olabileceğini varsaymak mümkündür. Okullarda gençlere askerlik öncesi bir eğitim verilmesi fikri, henüz Cumhuriyet’in ilk yıllarında tartışılan bir konu olmuştur. 1926’da Askerliğe Hazırlık dersleri müfredata konulmadan bir yıl önce, dönemin Erkan-ı Harbiye Reisi Fevzi [Çakmak] Paşa’nın Başvekâlet’e sunduğu raporlar ve Maarif Vekâleti bünyesinde çalışan Selim Sırrı [Tarcan] Bey ile sürdürülen yazışmalar, bu dönemde gençliğin askerliğe hazırlanması konusunda siyasi ve askeri elitlerin fikirleri üzerine önemli ipuçları sunar. Fevzi Paşa, Başvekâlet’e sunduğu ilk raporda, gençlerin fiziki eğitimini hedefleyen bir gençlik teşkilatı kurulmasının yanında, sivil okullarda, askeri okullarda olduğu gibi askerliğe hazırlık dersleri verilmesini de talep eder. Fevzi Paşa, “pek ehemmiyetli ve hayati” olarak tanımladığı askerlik derslerine duyulan ihtiyacın sebebi olarak askerlik sürelerinin kısılmasını gösterir, zira 1924 yılının hemen başında, kanunda yapılan bir değişiklikte askerlik süresi 18 aya düşürülmüştür. Fevzi Paşa bu talebini Avrupa’daki deneyimlere dayandırmış; Fransa, İngiltere ve Lehistan’da sivil okullarda benzer askeri eğitimlerin verildiğini, bu eğitimlerde gerçek askeri talimlerin yapıldığını ve bu faaliyetlerin ordu tarafından da desteklendiğini belirtmektedir. Böylelikle askerlik sürelerinin azalmasının yaratacağı sakıncaların bertaraf edilebileceği düşünülmüştür. Yine aynı raporunda Fevzi Paşa, okullarda verilmesini istediği askerlik derslerinde işlenmesini istediği konuları da belirtir: atış bilgisi ve uygulaması, silah bilgisi, ordu teşkilatı, seferberlik, askeri tarih, askerlik mükellefiyeti ve topografya.

Askerliğe Hazırlık derslerine dair ilk düzenleme, 1 Teşrinisani 1926 tarihine aittir. “Erkek Lise Sınıflarıyla Erkek Muallim Mekteplerinin Son İki Sınıflarında Yapılacak Askeri Tedrisat

ve Talimler Hakkında Talimatname”yi düzenleyen Maarif Vekâleti, lise ve muallim mekteplerindeki coğrafya, tarih, malumat-ı vataniye ve terbiye-i bedeniye derslerine “askeri tedrisata taalluk eden” bilgilerin eklenmesini öngörmüştür. Mevcut derslere yapılan bu ilavelerin yanında, liseler ve erkek muallim mekteplerinde her on beş günde bir saat olmak üzere “terbiye-i askeriye konferansları” verilecektir. Konferansları verecek olan kişi ise en az yüzbaşı rütbesinde olmak üzere Müdafaa-i Milliye Vekaleti tarafından tayin edilecek ve Maarif Vekaleti tarafından onaylanacak ve bu konferansların programı ise Maarif Milli Talim ve Terbiye Dairesi ile Erkan-ı Harbiye Riyaseti Talim ve Terbiye Dairesi tarafından hazırlanacaktır. Askerliğe Hazırlık derslerinin ilk biçimi bu şekilde, yani on beş günde bir verilecek bir saatlik askeri terbiye konferansları şeklinde düzenlenmiştir. Ders yılı boyunca verilecek askeri terbiye konferanslarına ek olarak, pratik uygulamada bulunulması da istenmiş ve aynı talimnamede bu da düzenlenmiştir. Erkek liseleri ile erkek muallim mektebi öğrencilerinin her sene Ağustos ayının biri ile on beşi arasında askeri ders ve talimlerde buldukları bir açık hava kampı yapmaları öngörülmüştür. Bu kamplarda öğrenciler idman ve talim ile silah talimi ve atışı yapacaktır. Bir başka deyişle, öğrenciler, yıl boyunca kitaplardan ve öğretmenlerinden öğrendikleri bilgileri pratikte uygulama fırsatı bulacaklardır. Öğrenciler, her yıl bu kampların sonunda terbiye-i askeriye muallimleri tarafından da onaylanan bir vesika ve her yıl aldığı bu vesikalara mukabil okulu bitirdiğinde de bir askeri ehliyet vesikası alır.

Askerlik derslerinin müfredat programı, ilk defa 1926-1927 eğitim-öğretim yılı için düzenlenmiştir. Müfredat ile ilgili göze çarpan ilk nokta, ele alınması öngörülen konuların, Fevzi Paşa'nın 1925 yılında önerdiği konularla birebir örtüşmesidir. İlgili müfredat doğrultusunda, dersin ilk kitabı da 1926 yılında hazırlanmıştır. Bu kitap, Cemil Tahir tarafından yazılan ve ilk baskısını 1926 yılında Malumat-ı Askeriye Dersleri adıyla yapan ancak yine aynı yıl yapılan ikinci baskısında adı Askerliğe Hazırlık Dersleri olarak değiştirilen ders kitabıdır.

1926 yılından İkinci Dünya Savaşı sonrasına kadar, bu müfredata, birkaç değişiklik dışında sadık kalınacak; diğer ders kitapları da bu müfredat programı doğrultusunda yazılacaktır. Tüm ders kitaplarının yazarları, en az yüzbaşı rütbesindeki subaylardan oluşmaktadır ve tüm kitaplar önce Genelkurmay Başkanlığı'nın onayından geçmiş ve ardından Milli Eğitim Bakanlığı tarafından kabul edilmişlerdir.

Ders kitapları şu başlıklardan oluşmaktadır: Ordu Kurumu, Ordu Teşkilatı, Askerlik Kanunu, Askeri Terbiye, Silahlar ya da Silah Bilgisi, Atış, Topografya, Seferberlik, Muharebe Usulü ve Harp Tarihi. Bu başlıklardan özellikle Muharebe Usulü, Atış, Topografya gibi başlıklar oldukça teknik anlatımlar içerir. Ders kitaplarının neredeyse yarısı silahlarla ilgili tanımlar, bilgiler, resimler, nasıl muharebe edileceği ile ilgili teknik bilgiler, askeri haritalar ve krokilerden oluşmaktadır. Bu bölümlerde henüz ortaokul ve lise çağındaki öğrencilere, topografya haritaları, bu haritaların okunması ve çizilmesi ile ilgili bilgiler verilmekte, muharebede savunma, taarruz, yığınak yapma gibi faaliyetler krokiler üzerinden teknik olarak anlatılmaktadır. Ayrıca bu bölümler, silahların türleri ve aksamı, top, bomba, savaş uçağı, ağır silahlarla ilgili yine oldukça detaylı anlatımlar içermekte ve derslere getirilen tüfek, kasatura vb. silahlar aracılığıyla öğrencilerin bu silahları tanımasının sağlanması, hatta öğrencilerin pratikte atış yapmaları istenmektedir.

Askerliğe Hazırlık dersi kitaplarında henüz ortaokul ve lise çağındaki öğrencilere, kitapların neredeyse yarısını kaplayacak kadar detaylı teknik ve mesleki bilgi verildiğini görmek, son yıllara kadarki Milli Güvenlik dersleri ile karşılaştığımızda ilk bakışta şaşırtıcıdır. Bu bakımdan erken Cumhuriyet dönemindeki Askerliğe Hazırlık dersleri ile devam niteliğindeki geç dönem Milli Güvenlik dersleri içerikleri arasında paradigmatik bir kopuşun varlığından söz etmek mümkündür.

Ders kitaplarında, eli silah tutanların cepheye gitmesinin yanında tüm ülkenin ve yurttaşların maddi ve manevi olarak savaşa hazır edilmesi anlamını kazanan seferberliğin önemini özellikle Birinci Dünya Savaşı sırasında fark edildiğinin altı çizilmiştir. Buna göre; “büyük harbin ortaya koyduğu büyük bir hakikat varsa o da, memleketin hizada [barışta] ve seferde Ordu dışında kalan canlı ve cansız bütün vasıtalarının harbe yarar bir hale getirilmesi ve harpte böylece idamesi keyfiyettir.”

Birinci ve İkinci Dünya Savaşları sırasında ve aynı zamanda iki dünya savaşı arasındaki atmosfer, savaşlar ve savaşların kaçınılmazlığı ile topyekûn savaş, seferberlik gibi konular işlenirken kullanılan söylem üzerinde oldukça etkili olmuş, toplum ve gençlikle ilgili beklentileri bir o kadar şekillendirmiştir. Öte yandan, bu kitaplarda aynı yıllarda genç Cumhuriyet’in zaman zaman boğuştuğu iç isyanlarla ilgili herhangi bir açık ifadeye ya da bir üstü kapalı bir imaya rastlanmamaktadır.

Askerliğe Hazırlık ders kitaplarının önemli bir parçasını oluşturan “Askeri Terbiye” konusu, militarist değer sisteminin öğrencilere aktarılmasına önemli bir zemin oluşturur. İtaat, disiplin, cesaret, şeref, namus, korkusuzluk, gözü peklik, fedakâr olmak gibi bir dizi değer, “Askeri Terbiye” kapsamında ele alınır ve bu değerler askerliğin ve ordu hayatının ayrılmaz parçaları olarak sunulur (Ünal, 2015).

1931 yılında mekteplerin ders programlarındaki askerlik dersi, haftalık beden eğitimi dersi sayısını geçmiş ve orta mekteplerin (1. devre) 1. ve 2. sınıflarında haftada 2 saat; 3. sınıflarda ise haftada 1 saat jimnastik dersi verilirken; orta mekteplerin 2. ve 3. sınıflarında haftada 2’şer saat askerlik dersi verilmeye başlanmıştır. Tablo 1’de 1941 yılı Gazi Öğretmen Okulu ve Terbiye Enstitüsündeki Beden Eğitimi ve Askerlik Dersleri için haftalık ders programı verilmiştir (Dever ve İslam, 2015).

Tablo 1. 1941 yılı Gazi Öğretmen Okulu ve Terbiye Enstitüsü Haftalık Ders Programı

Şube	Haftalık Beden Eğitimi Dersi	Haftalık Askerlik Dersi	
		Teorik	Uygulama
Türkçe	-	2	2
Tarih-Coğrafya	-	2	2
Pedagoji	Sadece 2. sınıflar haftada 1 saat	2	2
Matematik	-	2	2
Fiziki ve Tabii İlimler	-	2	2
Resim-İş	-	2	2
Müzik	-	2	2

1937-1938 döneminde genel ortaokul ve liselerin askerlik ders dağılım çizelgesi Tablo 2'de verilmiştir (Akyüz, 2008). Tablodan görüldüğü gibi Askerlik Dersleri, erkekler için beden eğitimi dersinden önemlidir.

Tablo 2. 1937-1938 döneminde genel ortaokul ve liselerin Askerlik Ders dağılım çizelgesi

Dersler	Sınıflar						
	Ortaokul			Lise			
				Edebiyat			Fen
	1	2	3	1	2	3	3
Askerlik Erkeklerle	-	2	2	2	2	2	2
Askerlik Kızlara	-	1	1	1	1	1	1
Cimnastik	1	1	1	1	1	1	1

Askerlik Derslerinin teorik ve uygulamalı olarak kız öğrencilere de verilmesi ilginçtir. Şekil 1 ve 2'de yazarların annelerinin Askerlik Dersine ilişkin fotoğrafları verilmiştir.

Şekil 1. 1940'lı yıllarda yazarların annelerinin (soldan ikinci) Lise'de aldıkları Askerlik Dersi uygulaması.

Şekil 2. 1940'lı yıllarda yazarların annelerinin (soldan ikinci) Lise'de aldıkları Askerlik Dersi.

Askerliğe Hazırlık Dersleri her ne kadar 1926 yılından itibaren verilmeye başlansa da, dersin “genel” müfredat programlarında ve ders cetvellerinde düzenli şekilde görülmesi ve tüm okullarda uygulanması 1930 yılını bulur.

Askerlik derslerinin tüm programlarda yer aldığı 1934 yılının Lise Müfredat Programı’nda, “*Lise Sınıflarının Beden Terbiyesi Talimat ve Müfredatı*” başlığında yer alan ikinci maddesinde bu sınıflarda yaptırılan terbiyevi jimnastik, oyun ve sporların amacının “*vatana sıhhatli, kuvvetli, çevik, mütenasip, becerikli, vazifeşinas, çalışkan, feragat sahibi, milliyetini ve vatanını sever gençler yetiştirmek*” olduğu açıkça belirtilir. Bu anlamda Askerlik dersleriyle okullardaki beden eğitimini birbirinden ayrı düşünmek mümkün değildir.

Askerliğe Hazırlık Derslerinin ve talimlerin programlara uygun olarak yapılıp yapılmadığı bir müfettiş tarafından denetlenirdi. Teftiş için gelecek olanlara okul idaresi kolaylık göstermek zorundadır.

Öğrenciler derslere ve talimlere devam etmeye, sonrasında da kampa çıkmaya mecburdur. Kıta komutanları her öğrenci için ayrı bir devam cetveli ve sicil kâğıdı tutarlar. Talim ve sınıf kıt’alarına devam eden öğrencilere, özürleri yüzünden bağlı oldukları okul müdürleri de haberdar edilerek bir haftaya kadar izin verilebilir. İzinli oldukları sürede işlenen dersler ve talimler ise dönüşte tamamlanırlar.

Talimatnamede “*Vasıtaların Temini*” başlığı altında okullarda askeri dersler, talimler ve kamplar için gerekli olan silah ve vasıtalar ile bunların ordu tarafından temin edilmesi ayrıntılı olarak anlatılır. Listelenen vasıta ve adedi şöyledir:

- a) *Piyade tüfeği; orta ve muadili olan mektep talebeleri ile, lise ve muadili olan mekteplerde her talebeye bir.*
- b) *Hafif makineli tüfek; orta ve muadili olan her mektebe bir, lise ve muadili olan mekteplerde 20 kişiye bir.*
- c) *Ağır makineli tüfek; talim ve tedris maksadı ile her mektebe bir.*
- d) *Lüzumu kadar teçhizat, spor ve atış malzemesi, çadır.*
- e) *Her talebe başına bir takım haki yazlık ve kışlık elbise.”*

Ders yılı içinde eğitim amacıyla alınan silahların subay öğretmen tarafından zamanında alınıp işi bitince de orduya teslim etmesi gereği hatırlatılır. Ayrıca kaybolan, kırılan veya bakımsızlıktan zarar gören silah ve malzemelerin bedelleri buna sebep olanlara ödettilir. Programlara göre atışlarda sarf olunan cephane ve manevra fişegi ise herhangi bir ücrete tabi olmadan ordu tarafından verilir.

Teorik ve uygulamalı Askerlik dersi sözlü yoklamaları, okulların subay öğretmenleri ile kor komutanlıklar tarafından tayin olunacak yüzbaşından albaya kadar rütbedeki iki subaydan oluşan bir heyet tarafından yapılır. Dönemlerin sonunda yapılan sınavlar o devreye ait programın tamamından yapılır. Sınavlar sözlü ve uygulamalıdır (Gümüsel, 2017).

1949-1950 Öğretim yılında, liselerin birinci ve ikinci sınıflarında okutulacak Askerlik asıl ve yardımcı ders kitapları şöyle belirlenmiştir

Lise-I

- Tahir Tipi, Askerliğe Hazırlık I (kızlar için).
- Ferit Birtek, Askerliğe Hazırlık I (erkekler için).

Lise-II

- Tahir Tipi, Askerliğe Hazırlık II (kızlar için).
- Ferit Birtek, Askerliğe Hazırlık II (erkekler için) (Çapa, 2014).

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Askerlik ve eğitimin birleştirildiği bir alan olarak Askerlik ve Milli Güvenlik dersleri, uzun yıllar Türkiye'deki eğitim sisteminde yer almıştır. Askeri eğitimin, genel eğitim sistemi içinde bu denli revaçta olmasının en temel sebebi, derslerin hem bir hak hem de bir ödev olarak görülen Türkiye'deki zorunlu askerlik pratiğinin erken yaşlardan itibaren meşruluğunu sağlama işlevi görmesidir. Bunun da ötesinde, ders kitaplarının ordu mensupları tarafından hazırlanması ve derslerin askerler tarafından verilmesi de, askeri olanın doğrudan sivil hayat içinde yer bulmasını ve ders içerikleriyle de yüceltilmesini beraberinde getirmiştir. Erken Cumhuriyet döneminde, öğretmenlik ve askerlik mesleklerinin popülerliği ve etkisi düşünüldüğünde ise, sınıftaki asker-öğretmen figürü daha da dikkat çekici hale gelmektedir. Yine derslerin içeriği de, dönemin askeri ihtiyaçları doğrultusunda değiştirilebilmektedir. Milli Güvenlik dersleriyle "iç ve dış düşmanlara" karşı bir ideolojik mücadele yürütülmekteydi. Derslerin 2012 yılında müfredattan kaldırılması ise, eğitimdeki militarist öğelerin tamamen ortadan kalktığı anlamına gelmemektedir. Çünkü birçok ders kitabında, militarist ifadelerle rastlanabilmektedir (Ünal, 2015).

Eğitim programları, ülkelerin içinde buldukları koşullara göre hazırlandığından, Dünyanın savaşlardan mağdur olduğu dönemlerde Askerlik Derslerinin verilmesi çok da yadırganamaz.

Günümüz eğitim programları, Modern dünyanın gereksinimlerini karşılarken, Cumhuriyet'in gençlik ve eğitim politikalarını da yansıtacak düzeyde olmalıdır.

KAYNAKLAR

- Akyüz, Y. (2008). Türk Eğitim Tarihi. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Çapa, M. (2014). Milli Eğitim Bakanlığı'nın Yetki ve Uygulamaları Çerçevesinde Ders Kitapları (1950-1960). Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, 54, 59-70.
- Dever, A. ve İslam, A.(2015). Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Dönemlerinde ve Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Yıllarında Okullardaki Beden Eğitimi Derslerine Sistematik Bir Bakış. International Journal of Social Science, 32, 159-169.
- Gümüsel, G. (2017). Erkekler İçin Askerliğe Hazırlık Dersleri. Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı, 15 (22) 1-40.
- Ünal, M.E. (2015). Erken Cumhuriyet Döneminde Gençliğin Militarizasyonu: Askerliğe Hazırlık Dersleri. Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, 3(1) 81-102.
- Ünal, F. ve Ünal, M. (2010). Türkiye'de Ortaöğretim Programlarının Gelişimi. Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 1,110-125.
- Yarar, B. (2014). Osmanlı'dan Cumhuriyete Geçiş Süreci ve Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Modern Sporun Kuruluşu. Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, (21), 301-317.